

1931 Yılından genç bir etkinlik: Müstakillerin Dördüncü Sergisi

MEHMET ÜSTÜNİPEK

Keşke serginin 100. Yılında yazsaydım bu yazıyı, yani 2031'de... Kaba bir hesapla o zaman 60 yaşında olacağım, neden olmasın. Ama 32 yıllık sabrım yok maalesef ve bu makaleyi yazmak için mutlaka günün anlam ve önemine uygun olması da gerekmiyor. Çünkü zaten makaleye konu olan sergi, kendi içinde yeterince önemli bir etkinlik ve çağdaş Türk sanatının çarpıcı kilometre taşlarından birisi.

Türk sanatında, Cumhuriyet'in ilk yılları olan ve 1923-38 olarak dönemlendirdiğim sürece verdiğim özel önem ve duyduğum ilgiyi kişisel bir takıntı olarak ele alsak bile, bilimsel veriler beni haklı çıkartıyor ve Müstakillerin 1931 Şubat'ında açtıkları sergi, dönemin toplumsal, siyasi ve kültürel dinamiklerinin ve değişen sanat ortamının bir aynası olma özelliğini ortaya koyuyor.

Bir dönemi tanımak, hele çağdaş Türkiye'nin temellerinin atıldığı bir dönemi tanımak, bugünü anlamak için ne kadar da gerekli. O halde tarihin derinliklerinden; izleri gazete, dergi sayfalarında, eski fotoğraflarda kalmış ve çağdaş Türk sanatıyla ilgili yayınlarda önemi yeterince vurgulanmamış bir sergiyi alıp çıkartmak çok da küçümsenemeyecek bir girişim olmalıdır. Ahmet Hamdi'nin dediği gibi; "Maziye ihmal edersek hayatımızda ecnebi bir cisim gibi bizi rahatsız eder, terkibin içine ister istemez sokacağız. O, kendisinden gelmemiz lazım gelen birşeydir."¹

Madem öyle, şimdi serginin açıldığı 1931 yılının 15 Şubat gününe bir uzanalım. Beyoğlu İstiklal Caddesi 310 numaradayız, eski Moskovit ve Karpiç lokantaları binasında. Malumunuz, bu tarihlerde henüz sanatçılarımızın yapıtlarını sergileyecekleri özel

mekanlar yani galeriler mevcut değil. Buldukları uygun bir yeri sergi salonuna çeviriveriyorlar.

Sergi açılışının heyecanı genç sanatçıların gözlerinden okunuyor. Davetlileri karşılıyorlar, sergiledikleri 90 parça yapıtı onların ilgisine sunuyorlar. Herkesle tek tek ilgileniyorlar. Davete kimler mi teşrif etmiş; "Kuşat resmine birçok sanat muhipleri, darülfünun, güzel sanatlar profesörleri, ecnebi zevat geldiler. Fakat davet edilen resmi zevattan kimse yoktu."²

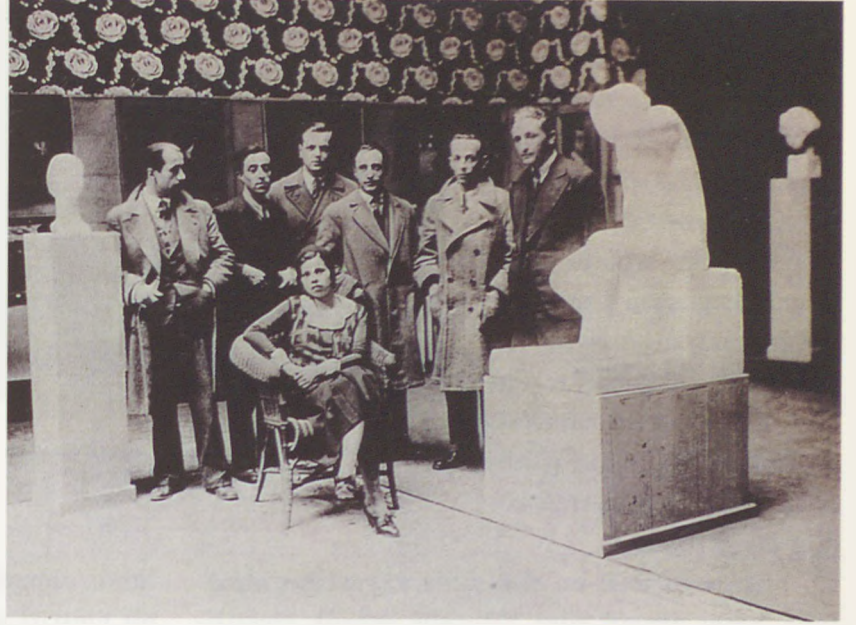
İlk hayal kırıklığı... Resmi davetlilerden kimse gelmiyor. Oysa yapıtlarını alabilecek kaç kişi var ki? Resmi kurumlar ya da iyimser bir ihtimalle bir iki tanıdık kişi. Yine de bu durum morallerini bozmamış olmalı. İnançla, sevgiyle, coşkuyla ürettikleri yapıtlarını insanlarla paylaşmak, hele ki ilerleyen günlerde sergilerini gezecek İstanbul halkına göstermek bile yeter onlar için. Ama kafalarında dolanıp duran bir soru var ki, çıkmak bilmiyor: "Devlet bizi Avrupalara yolladı, gezip görüp, bilgi birikimimizi artırıp yetişmiş bir sanatçı olarak yurda dönelim de çağdaş Türk toplumunun simgesi olan sanatı üretelim diye. Ama şimdi sergimize hiçkimse teşrif buyurmadı. Bu ne yaman çelişki!"

Ama şimdi herkes susmuş sanat tarihçisi Vahit beyi dinliyor. Vahit bey resim ve kısa tarihçesi üzerine bilgilendirici bir konuşma yapıyor.

Ertesi gün, 16 Şubat'ta sergi umuma açılıyor. Genç sanatçılar sabah gazetelerinin sayfalarını karıştırıyorlar. Milliyet ve Vakit'te birer yazı var. Milliyet fotoğraf bile yayınlamış.

Sergiyeye halkın ilgisi fena değil. 20 kuruşluk giriş ücretini ödeyerek genç sanatçıların yapıtlarını

Müstakiller'in 4. sergisinden bir görünüm
Fahrettin Arkunlar, Cevat Dereli, Zeki Faik
İzer, Hadi Bara, önde oturan Bedia Bara

görme fırsatını buluyorlar. Güzel Sanatlar Birliği'nin geleneksel sergilerinin tek düzeliğinden bıkmaya başlayan sanatseverler için modern tarzda resimler, yeni bir sanat anlayışı. Sanat ortamında Güzel Sanatlar Birliği ve Müstakillerin düzenlediği sergiler dışında ne resmi ne özel üçüncü bir etkinlik yok. Ama daha fazla ilgi olmalı. İnsanları salona çekmenin bir yolu olmalı. Günler geçip gidiyor. Genç kafalar çözüm üretmeye çalışıyor ve nihayet parlak bir fikir etrafında birleşiyorlar. "Sergi süresince belirli günlerde danslı çay vermek!" Böylece toplumun sergilere olan ilgisini artırmış olmakla kalmayacaklar, kendileri gibi genç olan bir sanatsever kitlesi yaratılmak için önemli bir adım atmış olacaklardı.

21 Şubat Cumartesi günü sergide danslı çay düzenlenmesi fikri hayata geçirilir. Görülen odur ki, sergi salonunu dolduran kalabalık bir yandan eğlenirken bir yandan da sanatçılarla ve sanat yapıtlarıyla tanışıyor, böylece toplum-sanatçı yabancılaşmasının giderilmesi yolunda dikkat çekici bir adım atılmış oluyor. Müzik, resim, heykel, seramik, dans ve değişen Türkiye'nin genç insanları biraraya gelebilecekleri, kendilerini ifade edebilecekleri bir sosyal etkinliğin dışında kalmıyorlar. İşte onlara bakın! Onlar Cumhuriyet'in çocukları. Yüreklerrindeki coşku gözlerinde parlıyor.

Ertesi günkü gazetelerden birinde danslı çayın haberi şöyle veriliyor: "Resim sergisinde danslı çay. Dün Beyoğlu'nda müstakil ressamlar sergi-

sinde bir danslı çay verilmiştir. Ressamların sergi ile beraber çay da vermeleri sergiye birçok kimselelerin gelmesine sebep olmuştur. Eski Karpiç binasında bulunan sergide Türkuvazın balalayka orkestrası vardı. Bundan sonra sergi kapatılana kadar her Cuma ve Pazar günleri danslı çay verilecektir. Sergi açıldığı günden beri, beş gün zarfında 700 kişi ziyaretçi gelmiştir."³

Bütün bu iyi niyetli girişimlerin karşılığını almış olması, sanatçıların geleceğe umutla bakmalarını destekliyor olmalıdır. Ama umutlara perde çeken olaylar da eksik değildir. 26 Şubat Perşembe günü yaşananlar gibi.

Biraraya gelen, eğlenen, kaynaşan gençler her dönemde olduğu gibi bazı bağınaz kafaları rahatsız etmekten geri kalmadı anlaşılır. O Perşembe günü sergiye giren maliye pul müfettişi İbrahim Rusuhi beyin kafası da ön yargılarla doluydu. "Bu gençlere iyi bir ders vermeli" diyordu, bıyıklarını ısırarak. Önce onlara biletlerin yolsuz olduğunu ve kanunsuzluklar gördüğünü söyledi. Sonra sergi salonunu üstünkörü bir şekilde, küçümser bakışlarla yapıtlara bakarak geziverdi ve gördükleriyle giderek daha fazla sabrı taşmış bir şekilde -çıplak kadın resimleri ve bir de kadın heykeli vardı ya- ağzındaki baklayı çıkarıverdi: "Tuhaf şey... Bu açık resimler de ne? Şimdi buranın neresi olduğunu daha iyi anlıyorum! Siz kanun nazarında bir cemiyet değil şirketsiniz, burası da temaşa mahallidir."⁴

İşte böyle diyerek biletlere pul ılsakı gerektiğini iddia edip 20 bin lira ceza kesmek istedi ve eline geçirdiği bilet koçanlarını alıp cebine attı.

Bir yanda danslı çayda biraraya gelip sanatın çatısı altında kaynaşan Cumhuriyet gençleri, diğer yanda kafayı onlara ve çıplak resimlere takan bağnaz zihniyet. Toplumsal çelişkinin günümüze değin uzanan trajik-komik bir görünümü...

Ama neyseki bu olay fazla uzamamış olmalıdır. Sergi devam eder. Olumlu pekçok eleştirinin yanısıra olumsuz eleştiriler de vardır. Yunus Nadi, sergiyi gezenlerden birisidir. Genç sanatçılardan övgüyle bahsederken, resimden yeterince anlamıyor olduğunu belirtmekten geri kalmaz. Ancak tanıştığı ve ona sergiyi gezdiren bu heyecanlı insanlardan etkilenmiş olmalıdır: "Ancak sergi teşhir olunan eserler itibarile zengin değil. Bunun sebebini öğrenmekte gecikmedik. Müstakiller birliği şimdilik yalnız onbeş onaltı kadar azadan müteşekkildir. Onlar da şurada burada hayatlarını kazanmak mecburiyetinde olan çocuklardır. Bütün müşkülata rağmen memlekete ve millete güzel sanatların plastik kısmını neşir ve tamim etmek azminde olan gençler. Kendilerinin adeta aşk halinde yaşattıkları bu idealcilige hürmet etmemek kabil değildir."⁵

Oysa Milliyet'teki 27 Şubat tarihli yazısında Elif Naci, arkadaşlarını eleştirirken kalemini bir hayli keskinleştirmiştir. "Türk resmi, güneşten rengi solmuş bir entari gibi. Dünküler de, bugünküler de Avrupalı hocaların derslerini iyi ezberlemiş çocuklar gibi onları tekrarlayıp duruyorlar. Garbın rüzgarı ile insan sergilerimizde üşüyor" diye başlayan yazısında tek tek sanatçılara değinmeye başlamadan önce sergiyle ilgili genel izlenimini aktarıyor: "Cazbandın sesi sinmiş Moskovit

Vakit Gazetesinin açtığı resim yarışmasında sergiyi gezenlerden en çok oyu alan Ali Hadi Bara'nın "Floransa" resmi

lunda olmadıklarını ortaya koyarken çok da içi boş bir eleştiri getirmemektedir: "Bizim müstakil arkadaşların bu sergide teşhir ettikleri resimler Fransızca, Almanca, İtalyanca konuşuyorlar. Vatandaş Türkçe konuşalım."⁶

Serginin basında ses getirmesi, irili ufaklı pekçok haber, makale ve tanıtıcı yazıya konu olması oldukça dikkat çekici bir gelişme. Gösterilen bu ilgi Hale'yi, Nurullah'ı, Refik Fazıl'ı, Sabiha'yı, Hadi'yi, Muhittin'i ve diğer tüm gençleri heveslendiriyor.

Ama basının gösterdiği ilginin en ilginç ve belki de türünün tek örneği olan şekli kupon vermek... Yanlış duymadınız, hani şu gazetelerden kesip de karşılığında tencere, tava, battaniye ve her türlü ıvır zıvırı alabildiğiniz küçük, dörtgen biçimli kağıt parçası. Vakit gazetesinin 1 Mart'tan itibaren vermeye başladığı kuponun da bunlardan pek

bir farkı yok. Tabii şekil itibariyle. Oysa içeriği çok çok farklı. Gazete bu girişimini şöyle duyuruyor: "Bu günden itibaren takdim edeceğimiz kuponla sergiye gidecek olan okuyucularımız bu kuponu göstererek yüzde elli tenzilatla yani on kuruşla girebilecekler ve içerideki beğendikleri bir tabloyu parasız almak ihtimalini de kazanmış olacaklardır. Bu da şu suretle olacaktır: Kupon sahibi, esasen hepsinin üzerinde numara olan tablolardan en beğendiğini numarasını kuponu, adresile

Sergide yer alan nüler tatsız bir olayın yaşanmasına neden oluyor.

